

RICHARD FINN OP, *Asceticism in the Graeco-Roman World*, Cambridge University Press 2009, ss. 182, ISBN 978-0-521-86281-3.

Recenzowana publikacja, autorstwa o. Richarda Finna OP, pracownika Wydziałów: Teologicznego oraz Filologii Klasycznej na Uniwersytecie Oksfordzkim, została wydana w 2009 r. Monografia stanowi jeden z elementów cyklu zatytułowanego *Key Themes in Ancient History*¹³

Autor poddał analizie zjawisko ascetyzmu obecne w różnych religiach, których wspólnym mianownikiem jest fakt, że istniały w okresie starożytności grecko-rzymskiej. Są to kolejno: religia pogańska, judaizm oraz chrześcijaństwo (podzielone na okres przed i po ORYGENESIE). Rozdziały poprzedza *Wprowadzenie (Introduction, s. 1–8)*, natomiast na zakończenie autor umieścił podsumowanie (*Final Thoughts, s. 156–157*), bogatą bibliografię (s. 158–176) oraz indeks (s. 177–182).

We *Wprowadzeniu* autor sprecyzował pojęcie ascetyzmu, zaznaczając, że na użytek niniejszej monografii przyjmuje definicję określającą ascetyzm jako dobrowolne powstrzymanie się (*voluntary absention*), z powodów religijnych, od spożywania pokarmów, snu, gromadzenia majątku lub aktywności seksualnej. Wyrzeczenie to może mieć charakter czasowy lub stały (s. 1). Określając ramy czasowe

¹³ W ramach tej serii wydano także m.in.: I. MORRIS, *Death-ritual and social structure in classical antiquity*; D. KONSTAN, *Friendship in the classical world*; S. PRICE, *Religions of the ancient Greeks*; G. CLARK, *Christianity and Roman society*; P. STEWART, *The social history of Roman art*.

opracowania, autor precyzuje, że przedmiotem jego zainteresowania będą źródła z I–V w., nie wyklucza jednak konieczności odwołania się do źródeł wcześniejszych (s. 5).

Publikacja składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale I (*Pagan asceticism: cultic and contemplative purity*, s. 9–33) R. Finn omawia poszczególne „odmiany” ascetyzmu w religii pogańskiej. Jako punkt wyjściowy rozważań traktuje poglądy neoplatońskiego filozofa PORFIRIUSZA, który porównywał sposób postępowania filozofa do treningu sportowca, zmuszonego do stosowania surowych zasad treningu. Porfiriusz nie zalecał całkowitego wyrzeczenia się dóbr, a jedynie korzystanie z nich w sposób umiarkowany. Podobnie oceniał żądę zaszczytów i sławy. Finn dowodzi, że praktyki ascetyczne w takiej postaci, jak widział je Porfiriusz, nie były zasadniczo wymagane w środowisku pogańskim, w tradycyjnym kulcie; nie stanowiły ważnego elementu pobożności ludowej. Autor przedstawia następnie przykłady nakładania obowiązku zachowania wstrzemięźliwości przy dokonywaniu niektórych czynności kultowych. Podkreśla, że nie zawierały one elementów „duchowego treningu” w wersji proponowanej przez Porfiriusza. Kolejny element rozdziału stanowi analiza elementów praktyk ascetycznych w poglądach różnych szkół filozoficznych (cynicy, stoicy, neoplatonicy).

W rozdziale II (*Asceticism in Hellenistic and Rabbinic Judaism*, s. 34–57) autor prezentuje praktykowane przez Żydów różne formy ascetyzmu, wśród których poczesne miejsce zajmowały przepisy dotyczące pożywienia. Teolog szeroko analizuje dzieła FILONA Z ALEKSANDRII: *De Vita Mosis* oraz *De Vita Contemplativa*. W pierwszym dziele Filon starał się wyrazić formy ascetyzmu za pomocą terminologii zaczerpniętej z filozofii greckiej. W drugim natomiast przedstawił praktyki ascetyczne Żydów na podstawie działalności grupy zwanej *Therapeutae*; R. Finn podkreśla, że jej istnienie i praktyki są wciąż w nauce dyskutowane.

Rozdział III (*Christian asceticism before Origen*, s. 58–99) stanowi analizę ascetyzmu w pierwszych wiekach Kościoła. Autor stwierdza, że autorzy chrześcijańscy różnili się, co prawda, w ocenie kwestii szczegółowych, jednak często w swoich dziełach odnosili się do praktyk ascetycznych (analizuje m.in. dzieła TERTULIANA i ATENAGORASA). W pierwszych dwóch wiekach ascetyzm był niejako integralną częścią wiary. Autor przedstawia dowody istnienia różnych form ascetyzmu w II i początkach III w.; ascetyzmu o charakterze ludowym, powszechnym, a nie związanym wyłącznie z życiem wybitnych jednostek. W podsumowaniu stwierdza, że praktyki ascezy chrześcijańskiej niewiele zawdzięczają ascezie obecnej w filozofii greckiej.

W rozdziale IV (*Origen and his ascetic legacy*, s. 100–130) autor przedstawia poglądy Orygenesisa i jego wpływ na późniejszych autorów. O znaczeniu Orygenesisa świadczy fakt, iż to właśnie jego osoba stanowi punkt odniesienia dla podziału ascetyzmu chrześcijańskiego na dwie fazy. Autor szeroko analizuje poglądy Orygenesisa na pojmowanie i rozwój ascezy. Ukazuje także, w jaki sposób nauczanie

Orygenes został przyjęty i rozpowszechniony przez jego następców, którzy zresztą byli często praktykującymi ascetami (ANTONI, BAZYLI, EWAGRIUSZ, KASJAN). W odniesieniu do następców Orygenes, autor podkreśla zwłaszcza rolę Bazylego dla rozwoju życia ascetycznego na Wschodzie. Natomiast na Zachodzie — stwierdza Finn — myśl Orygenes została rozpowszechniona różnymi kanałami. Podkreśla rolę klasztorów założonych na Górze Oliwnej przez RUFINA i MELANIĘ STARSZĄ, które rozprzestrzeniały myśl ascetyczną poprzez swoją działalność, polegającą m.in. na przyjmowaniu pielgrzymów. Na Zachodzie porównywalną rolę — a może nawet większą — odgrywały pisma ascetyczne Jana Kasjana.

W rozdziale V (*Cavemen, cenobites, and clerics*, s. 131–155) autor podkreślił, że ascetyzm rozwijał się również niezależnie od tradycji Orygenes; powstał z połączenia składników społeczno-ekonomicznych oraz religijnych. Przykładem może być monastycyzm syryjski, który zrodził się na bazie radykalnego ascetyzmu jednostek. Autor omówił także pachomiańską wizję życia ascetycznego. Następnie przedstawił ascetyzm — bardziej umiarkowany — występujący w północnej Afryce w czasach działalności AUGUSTYNA. Omówił także relacje, nie zawsze łatwe, pomiędzy ruchem ascetycznym a władzą kościelną.

Zgodnie z zamierzeniem autora monografia miała pokazać, jak idee ascetyczne „przemieszczały się” między różnymi wyznaniem oraz — w aspekcie geograficznym — między różnymi terytoriami w świecie grecko-rzymskim, choć, jak podkreśla, w trakcie tego przepływu ulegały także znaczącym zmianom. Autor zaznaczył, że w swoich rozważaniach celowo pominął niektóre ruchy ascetyczne (np. manichejskie).

W recenzowanej publikacji R. Finn starał się wykazać, że praktyki ascetyczne miały w różnych religiach odmienną wagę i znaczenie. Próbował ustalić, na ile praktyki zwane „ascetycznymi” w różnych wyznaniach istniejących w I–V w. miały cechy wspólne, jaki był zasięg i oddziaływanie społeczne ruchów ascetycznych oraz jaki był wpływ ruchów ascetycznych na powstanie ruchu monastycznego.

Monika Wójcik